

میزان همکاری پژوهشگران ایرانی در نشریات علمی نامعتبر

امیررضا اصنافی | راضیه پورحسین | مریم امیدی نیا

چکیده

هدف: تعیین میزان و نوع همکاری پژوهشگران ایرانی با نشریات علمی نامعتبر.

روش شناسی: این پیمایش با رویکرد علم سنجی انجام شده است. جامعه پژوهش از نشریات موجود در فهرست نشریات نامعتبر جفری بیل^۱ انتخاب شد. با توجه به روزآمد شدن مداوم این فهرست، نسخه‌ای که در دی ماه ۱۳۹۴ تهیه شده بود، ملاک انجام کار قرار گرفت. در تاریخ فوق این فهرست شامل ۹۱۰ مجله بود. همه مجله‌های مذکور بدون نمونه‌گیری مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها: تعداد ۶۴۹ پژوهشگر ایرانی با ۲۷۶ نشریه نامعتبر همکاری داشته که بیشتر آنها در مرتبه استادی بوده‌اند. ۳۵٪ از این افراد، وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری هستند. از نظر رشته تحصیلی، علوم پزشکی با ۱۷٪ در بالاترین و هنر در پایین‌ترین رده به لحاظ همکاری با این نشریات قرار دارد. بیشتر مجلاتی که پژوهشگران ایرانی با آنها همکاری داشته‌اند متعلق به قاره آسیا بوده است.

نتیجه‌گیری: حضور پژوهشگران ایرانی در مجلات نامعتبر روندی رو به رشد دارد. معرفی، شناسایی، و ارائه فهرست این مجلات به صورت دوره‌ای و مستمر به دانشگاه‌ها و سازمان‌ها و تأکید بر اهمیت مسئله در جامعه علمی از راه‌های گوناگون امری ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا زمینه آشنایی، آگاهی، و استقبال نکردن از این مجلات را فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها

نشریات نامعتبر علمی، پژوهشگران ایرانی، همکاری با مجلات.

میزان همکاری پژوهشگران ایرانی در نشریات علمی نامعتبر

امیررضا اصنافی^۱
راضیه پورحسین^۲
مریم امیدی نیا^۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۱۳

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۰/۱۴

مقدمه

در جهان معاصر نشریات علمی به دلایل متعدد در انتقال اطلاعات جاری نقشی مهم دارند، و در کنار سایر وسایل ارتباطی جایگاهی خاص و گاه منحصر به فرد به خود اختصاص داده‌اند. این نشریات که در گروه ادواری‌ها قرار می‌گیرند، رسانه انتقال اطلاعات، مطالعات، و پژوهش‌های علمی و فنی هستند (محسنی، ۱۳۷۹، ص ۴۲). نشریات علمی با ارائه اطلاعات اولیه و مهم، مسئول جذب و ارزیابی مقالات و نوشتارهای تولیدشده در یک رشته علمی هستند. بنابراین، مهم‌ترین عملکردی که می‌توان از آنها انتظار داشت کنترل کیفیت اطلاعات به منظور اشاعه صحیح و معتبر اطلاعات است (ابویی اردکانی، میرزایی، و شعاعی، ۱۳۹۱، ص ۳۰۶). معمولاً کنترل کیفیت اطلاعات منتشرشده بیش از هر چیز به فرایند داوری یا نظام هم‌تراز خوانی بستگی دارد. رسالت داوران این گونه نشریات نیز حفاظت از کیفیت تولیدات علمی و ممانعت از نشر مطالب کم‌ارزش یا نادرست است (منصوریان، ۱۳۸۹، ص ۱۹۷). بسیاری از مجلات، برای حفظ و ارتقای اعتبار و کیفیت خود، داوری مقالات را به صورت دقیق و موشکافانه انجام می‌دهند؛ اما نشریاتی نیز وجود دارند که از اعتبار علمی بالایی برخوردار نیستند، توجه چندانی به کیفیت و ارزش محتوایی مقالات ندارند، نوع داوری در این مجلات در سطح بسیار پایین و مدت آن کوتاه، حتی گاه این زمان به ۱۲ ساعت هم نمی‌رسد، و بیشتر به دنبال کسب منافع مادی هستند. ناشران این مجلات ادعا می‌کنند دارای اعتبار علمی هستند و بهترین داوران را به خدمت گرفته‌اند تا مقالات علمی را به چاپ

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)
aasnafi@gmail.com
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی
poorhoseinp@gmail.com
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی
omidinia.66@gmail.com

برسانند (بیل، ۲۰۱۲؛ جلالیان، محبوبی، ۲۰۱۴؛ جمالی مهموئی، ۱۳۹۲ الف؛ عصف، اسدی، و اکبری، ۲۰۱۴). آنها با انواع روش‌ها تلاش می‌کنند تا اعتماد نویسندگان، به‌ویژه نویسندگان تازه‌کار، را جلب کنند و مقالات آنها در قبال دریافت پول چاپ کنند. نامشخص بودن هیأت تحریریه، ضعیف بودن کادر علمی تحریریه، نداشتن و نامشخص بودن فرایند داوری، تأکید بیش از حد بر دریافت وجه در مقابل چاپ مقاله، کیفیت پایین مقالات، و مواردی از این دست از دلایل نامعتبر بودن این نشریات دانسته شده است (فرجی پور لاکه، ۱۳۹۳، ص ۱۲؛ به نقل از جمالی مهموئی، ۱۳۹۲ الف). به‌همین دلیل، گاه آنها را جعلی^۱ یا چپاولگر^۲ می‌نامند. البته برخی مجلات با کیفیت نیز هستند که برای جبران بخشی از هزینه‌های خود از نویسندگان پول می‌گیرند، با این حال یکی از نشانه‌های نامعتبر بودن، دریافت مبالغ هنگفت و نامعقول از نویسندگان برای چاپ مقاله است. برای جلوگیری از چنین وضعیتی در هر دو سطح ملی و بین‌المللی فعالیت‌هایی صورت گرفته است؛ از جمله اینکه در سطح ملی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری فهرستی از نشریات نامعتبر را تهیه کرده است که به‌صورت مستمر و دوره‌ای به‌روزرسانی و در اختیار دانشگاه‌ها قرار داده می‌شود. در سطح بین‌المللی نیز شخصی به نام جفری بیل کتابدار دانشگاه کلورادو در دنور امریکا سیاهه‌ای از ناشران متقلب و جعلی را با عنوان «سیاهه ناشران احتمالاً چپاولگر مجلات دسترسی آزاد» منتشر کرده است. نگاهی به دو فهرست مورد اشاره نشان می‌دهد که تعداد مجلات مندرج در فهرست وزارت علوم از تعداد ناشرانی که در سیاهه جفری بیل آمده کمتر است. برخلاف فهرست وزارت علوم که دلایل و ملاک‌های انتخاب نشریات به‌عنوان مجلات نامعتبر ذکر نشده است، سیاهه بیل، ملاک‌ها و معیارهای مشخص و علمی برای شناسایی مجلات جعلی مطرح کرده است. در این زمینه پژوهش‌هایی نیز انجام گرفته است؛ گرچه بیشتر بر میزان انتشار مقاله در این گونه نشریات تأکید داشته‌اند. به‌طور مثال، فرجی پور لاکه (۱۳۹۳) با بررسی ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر، وضعیت کمی انتشار مقالات ایرانی در این مجلات و مبالغ پرداخت شده را نشان داده است. نتایج حاکی از آن است که در فاصله زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ تعداد ۹۶۶۵ مقاله از ایران منتشر شده است و ۴۲۹۸۲۶۲ دلار هزینه پرداخت شده است. همچنین جمالی مهموئی و جوان‌فر (۱۳۹۳) با مطالعه انگیزه نویسندگان ایرانی از انتشار مقاله در این مجله‌ها، ملاک‌های انتخاب و اعتماد، نحوه آشنایی و میزان هزینه‌های پرداختی به این مجله‌ها را مورد مذاقه قرار داده‌اند. آنها نشان داده‌اند که انگیزه اصلی نویسندگان و پژوهشگران ایرانی از چاپ مقاله در مجله‌های خارجی به ترتیب اهمیت، پربار کردن کارنامه حرفه‌ای، سپس ترفیع و ارتقاء به‌عنوان عضو هیأت علمی، و در آخر برای کسب مجوز دفاع از پایان‌نامه دکتری بوده است. بیشترین تعداد مقاله متعلق به علوم پزشکی و سپس

1. Fake Journals
2. Predatory Journals

فنی مهندسی و کمترین تعداد به هنر و علوم اجتماعی تعلق داشته است. جمالی مهموئی (۱۳۹۲ الف) ضمن اشاره به افزایش تعداد این نشریات و ناشرانی که آنها را منتشر می‌کنند معتقد است در برخی از این نشریات، سالانه چند صد مقاله از ایران منتشر می‌شود و به ازای هر مقاله نیز چند صد دلار ارز از کشور خارج می‌شود. به زعم او، از جمله ویژگی‌های این نشریات بی‌اعتبار، می‌توان به داشتن هیأت تحریریه جعلی و بی‌نام و نشان، دریافت وجه برای انتشار مقاله، بی‌حد و مرز بودن حوزه موضوعی نشریه که معمولاً در همه زمینه‌های موضوعی مقاله می‌پذیرند اشاره کرد. پژوهش جمالی نشان داد که در مدت شش سال، ایرانیان مبلغ ۲۹۶۶۴۰ دلار برای انتشار مقاله‌هایشان به این نشریات پرداخت کرده‌اند.

جمالی مهموئی (۱۳۹۲ ب) ضمن تحسین و استقبال از اقدام وزارت علوم، تهیه و انتشار سیاهه نشریات نامعتبر را کاری بسیار پسندیده و سودمند می‌داند، به این علت که برخی ناشران تجاری با سوء استفاده از نام دسترسی آزاد و با نادیده گرفتن کیفیت علمی و به قصد ایجاد درآمد، اقدام به انتشار نشریاتی کرده‌اند که فاقد هرگونه وجهه و اعتبار علمی هستند و مقالات ایرانی بسیاری در این نشریه‌ها منتشر می‌شوند. وی همچنین سیاهه نشریات نامعتبر وزارت علوم را دارای ایرادهایی می‌بیند؛ از جمله اینکه تعدادی نشریه نه به دلایل علمی، بلکه به دلایلی دیگر در آن گنجانده شده‌اند حال آنکه ادعا این است که انتخاب براساس کیفیت مجلات بوده است.

جمالی مهموئی، جشیره نژادی، و علیمحمدی (زودآیند) با مطالعه مشارکت دانشگاهیان ایران در مجله‌های ناشران چپاولگر در سال ۲۰۱۵ نشان دادند که از مجموع ۳۷۲ مقاله منتشر شده توسط نویسندگان ایرانی، دانشگاه آزاد بیشترین سهم را از نظر تعداد مقاله و تعداد نویسندگان داشته است. نویسندگان ایرانی احتمالاً مبلغی حدود ۱۱۳۱۹۰ دلار بابت انتشار این مقاله‌ها پرداخت کرده‌اند. همچنین یافته‌های آنان حاکی از مشارکت بالای ایرانیان به‌عنوان نویسنده، عضو هیأت تحریریه، و سردبیر در مجلات ناشران چپاولگر بوده است.

جلالیان و محبوبی (۲۰۱۴) در پژوهشی به روش‌ها و فنون شناسایی و کشف نشریات جعلی و چگونگی تشخیص آنها پرداختند. اجتناب از آوردن حوزه نام کشور، سوء استفاده از اسامی افراد واقعی مشهور در لیست هیأت تحریریه بدون کسب اجازه از آنها، آوردن فهرستی از اسامی جعلی با القاب دکتر، ایجاد ضریب تأثیر جعلی، ارائه پیوند از مجله جعلی به وب‌سایت مجله معتبر در فهرست نشریات تامسون رویترز، نداشتن جزئیات تماس و یا داشتن شماره تلفن نامعتبر و مانند آنها از جمله مصادیقی است که جلالیان و محبوبیان به آن پرداخته‌اند.

بیل (۲۰۱۳) با شناسایی و معرفی فهرستی الفبایی از ناشران و نشریات چپاولگر دسترسی آزاد توصیه کرده است که نویسندگان قبل از ارسال مقاله، سیاهه ناشران و نشریات چپاولگر را مطالعه کنند. بیل در سال ۲۰۱۲ معیارهای شناسایی این ناشران و مجله‌ها را داشتن هیأت

تحریریه ناشناس و جعلی و یا هیأت تحریریه یکسان برای چند مجله اعلام کرده بود. تن^۱ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان «مجلات علمی جعلی و ناشران درنده» به این نتیجه رسیدند که طی سال‌های اخیر برخی ناشران به شدت از انتشارات دسترسی آزاد بهره‌برداری کرده‌اند. آنها نیز به نویسندگان توصیه کرده‌اند که قبل از ارسال مقاله به فهرست نشریات جعلی بیل مراجعه کنند. همچنین در مورد اطلاعات جدیدی که در سایت‌های متعدد و پرتال‌های علمی - تخصصی در ارتباط با این موضوع وجود دارد به‌روز باشند. ژیا^۲ و همکاران (۲۰۱۴) نیز با مطالعه نویسندگان مقالات منتشر شده در مجله‌های چاپ‌ولگر به بررسی انتشارات، استنادها، و محل جغرافیایی نویسندگان این مجلات پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد که نویسندگان اکثراً پژوهشگران جوان و بی‌تجربه از کشورهای در حال توسعه به‌ویژه هند، نیجریه، افریقا، و خاورمیانه هستند. شرایط اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در کشورهای در حال توسعه به تفاوت‌های موجود در بین نویسندگی مجلات درنده و غیردرنده کمک کرده است. همچنین میزان استناد به این مجلات نسبت به مجلات دیگر کمتر است. چنانچه مشاهده می‌شود، پژوهش‌های پیشین را به‌طور کلی می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: پژوهش‌هایی که به ویژگی‌های نشریات نامعتبر و ناشران آنها پرداخته‌اند مانند فرجی پور لاکه (۱۳۹۳)، جلالیان و محبوبی (۲۰۱۴)؛ و پژوهش‌هایی که ناظر بر نویسندگان مقالات بوده‌اند، مانند جلالی و مهموئی (۱۳۹۳)، ژیا و همکاران (۲۰۱۴)، تن و همکاران (۲۰۱۴). پژوهش بیل (۲۰۱۳) گرچه در گروه نخست جای دارد اما از این لحاظ که سعی در ارائه فهرستی کامل از نشریات نامعتبر در سراسر جهان داشته و به‌صورت متناوب در حال روزآمدسازی آن بوده است منحصر به‌فرد تلقی می‌شود. پژوهش حاضر نیز در گروه دوم جای دارد و بر آن است میزان همکاری پژوهشگران ایرانی را در کادر علمی و اجرایی این نشریات از نظر نوع همکاری، وابستگی سازمانی، مرتبه علمی، کشور، و رشته تحصیلی بررسی کند.

روش‌شناسی

این پیمایش با رویکرد علم‌سنجی انجام شده است. جامعه آماری رانشریات موجود در فهرست نشریات نامعتبر جفری بیل^۳ تشکیل داد. با توجه به روزآمدی این فهرست، نسخه‌ای که در دی ۱۳۹۴ تهیه شده بود ملاک انجام پژوهش قرار گرفت. تعداد نشریات مندرج در این فهرست در تاریخ فوق شامل ۹۱۰ بود که همه آنها بدون نمونه‌گیری مورد مطالعه قرار گرفت. بعد از گردآوری داده‌های مورد نیاز از وب‌سایت این نشریات، داده‌ها به نرم‌افزار مایکروسافت اکسل نسخه ۲۰۱۰ انتقال و برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شد.

1. Tin
2. Xia
3. Jefery Beall

یافته‌ها

از مجموع ۹۱۰ نشریه مورد بررسی، دسترسی به ۱۳۹ نشریه به علت بسته بودن سایت آنها امکان‌پذیر نبود. ۹۱ نشریه نیز فهرست اعضای تحریریه و کادر علمی و اجرایی را در سایت مشخص نکرده بودند. جدول ۱ نشان می‌دهد که در ۲۷۶ مجله، پژوهشگران ایرانی همکاری دارند. در یک مجله هیچ اسمی از کشور یا وابستگی سازمانی همکاران در آن دیده نمی‌شد. با جستجو در سایت‌های مختلف نتیجه‌ای در خصوص ایرانی بودن عوامل علمی و اجرایی آن حاصل نشد. لازم به ذکر است که ایرانی بودن آنها از طریق وابستگی سازمانی مشخص شده است.

جدول ۱. طبقه‌بندی مجلات

فرآوانی	طبقه‌بندی مجلات
۹۱۰	مجلات نامعتبر بررسی شده
۱۳۹	مجلات که سایت آنها بسته بود
۹۱	مجلات که کادر علمی اجرایی آن روی وبسایت درج نشده بود
۴۰۳	مجلات که پژوهشگران ایرانی با آنها همکاری نداشتند
۲۷۶	مجلات که پژوهشگران ایرانی با آنها همکاری داشتند
۱	مجلات که کشور (ملیت) هیأت تحریریه را بیان نکردند

مطابق جدول ۲، از میان پژوهشگران ایرانی تعداد ۲۳۴ نفر با چند مجله نامعتبر همکاری داشته‌اند؛ با حذف موارد تکراری ۶۴۹ باقی ماند که از این تعداد نیز ۵۶۳ نفر مرد، ۶۳ نفر زن، و ۲۳ نفر نامشخص و با اسامی کوتاه‌نوشت (حروف اختصاری) درج شده بودند.

جدول ۲. وضعیت پژوهشگران

فرآوانی	وضعیت پژوهشگران
۸۳	پژوهشگران ایرانی که در مجلات نامعتبر عضو بودند
۲۳۴	پژوهشگرانی که با چند مجله مختلف همکاری داشتند (افراد تکراری)
۶۴۹	پژوهشگران با حذف مواردی تکراری
۶۳	پژوهشگران زن عضو در ترکیب هیأت تحریریه مجلات
۵۶۳	پژوهشگران مرد عضو در ترکیب هیأت تحریریه مجلات
۲۳	پژوهشگرانی که با اسم مخفف در ترکیب هیأت تحریریه حضور داشتند
۲۴۱۵	مجموع

مطابق جدول ۳، از لحاظ مرتبه علمی، بیشترین همکاری در مرتبه استادی و کمترین در مرتبه مربی بوده است. از مرتبه علمی ۲۸۳ نفر از افراد نیز هیچ اطلاعی درج نشده بود. دیگر مراتب علمی شامل دانشیار، استادیار، کارشناسی ارشد و دانشجوی دکتری هر کدام به ترتیب با ۵۴، ۵۲، ۳، و ۲ نفر در کادر علمی یا اجرایی حضور داشته‌اند.

جدول ۳. مرتبه علمی پژوهشگران ایرانی که با نشریات نامعتبر همکاری داشته‌اند

مرتبه علمی	فراوانی	درصد
استاد	۲۵۴	۳۹/۱
دانشیار	۵۴	۸
استادیار	۵۲	۸
مربی	۱	۰/۱
دانشجوی دکتری	۲	۰/۳
کارشناسی ارشد	۳	۰/۴
بدون مرتبه تحصیلی	۲۸۳	۴۳
مجموع	۶۴۹	۱۰۰

مطابق جدول ۴، در خصوص وابستگی سازمانی افرادی که با نشریات نامعتبر علمی همکاری داشته‌اند وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در جایگاه نخست قرار دارد (۳۴/۴ درصد) پس از آن دانشگاه آزاد اسلامی (۲۴/۸)؛ و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با ۲۰ درصد در مقام سوم قرار دارند. از دانشگاه محل خدمت یا وابستگی سازمانی ۶۳ نفر از جامعه مورد بررسی اطلاعاتی یافت نشد.

جدول ۴. وابستگی سازمانی پژوهشگران ایرانی که با نشریات نامعتبر همکاری داشته‌اند

دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی کشور	فراوانی	درصد
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (دولتی)	۲۲۷	۳۴/۴
دانشگاه آزاد اسلامی	۱۶۴	۲۴/۸
دانشگاه پیام نور	۱۴	۲/۱
دانشگاه جامع علمی- کاربردی	۲	۰/۳
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (دولتی)	۱۳۳	۲۰/۱
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (آزاد)	۱۱	۱/۶
سایر مؤسسات و مراکز پژوهشی	۳۵	۵
بدون دانشگاه یا موسسات پژوهشی	۶۳	۹
مجموع	۶۴۹	۱۰۰

لحاظ حوزه‌های تخصصی افراد، همان‌طور که داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد، هیچ‌گونه اطلاعاتی در ارتباط با حوزه تخصصی ۲۳۹ نفر از جامعه پژوهش در سایت نشریات درج نشده بود. بیشترین تعداد همکاری با نشریات نامعتبر علمی در حوزه پزشکی و کمترین تعداد مربوط به رشته هنر بود. علوم مهندسی در رتبه دوم و بعد از آن، علوم کشاورزی، علوم انسانی، علوم پایه و علوم اجتماعی قرار گرفته است.

جدول ۵. حوزه‌های تخصصی (رشته تحصیلی پژوهشگران ایرانی)

که با نشریات نامعتبر همکاری داشته‌اند

درصد	فراوانی	حوزه‌های موضوعی
۱۷/۸	۱۱۶	علوم پزشکی
۱۰/۱	۶۶	علوم انسانی
۱/۰۷	۷	علوم اجتماعی
۰/۱۵	۱	هنر
۱۳/۵	۸۱	مهندسی
۱۳/۴	۸۷	کشاورزی
۶/۹	۴۵	علوم پایه
۳۶/۸	۲۳۹	بدون حوزه تخصصی (رشته تحصیلی)
۱۰۰	۶۴۹	مجموع

از ۲۷۶ مجله که پژوهشگران ایرانی با آنها همکاری داشته‌اند، ۷۹ مجله فاقد نام ناشر، محل نشر یا کشور در وب‌سایت مجلات بود. بیش از نیمی به آسیا (۵۴ درصد)، ۸ درصد اروپا، و ۵ درصد به امریکا تعلق داشت. کمتر از یک درصد نیز به کشورهای افریقایی اختصاص یافته است. از میان ۱۵۱ مجله آسیایی، ۱۱۸ مجله به کشور هند تعلق دارد و از این نظر رتبه اول را به خود اختصاص داده است (جدول ۶).

جدول ۶. کشور محل نشر نشریات نامعتبر

درصد	فراوانی	کشور
۵۴	۱۵۱	آسیا
۸	۲۳	اروپا
۵	۱۵	امریکا
۱/۲	۶	استرالیا
۰/۷۲	۲	افریقا
۲۸	۷۹	ناشر ناشناس (کشور ناشر)
۱۰۰	۲۷۶	مجموع

جدول ۷. نوع همکاری پژوهشگران ایرانی با نشریات نامعتبر

همکاری با مجلات نامعتبر خارجی	همکاری با مجلات نامعتبر ایرانی	نوع همکاری
فراوانی	فراوانی	
۴	۸	سردبیر
۱	۱	هیأت مشورتی
۰	۳	مدیر اجرایی
۲	۴	دستیار سردبیر
۰	۲	مدیر مسئول
۰	۴۰	داور

از داده‌های جدول ۷ چنین مستفاد می‌گردد که در مجموع ۱۲ نفر به‌عنوان سردبیر با مجلات نامعتبر ایرانی و خارجی و ۲ نفر به‌عنوان هیأت مشورتی با این مجلات همکاری می‌کنند. همچنین در نقش مدیر اجرایی، مدیر مسئول، و داور همکاری فقط در سطح مجلات نامعتبر ایرانی بوده است. ۶ نفر نیز به‌عنوان دستیار سردبیر با مجلات نامعتبر ایرانی و خارجی همکاری داشته‌اند. بنابراین، همکاری با مجلات نامعتبر داخلی بیش از مجلات نامعتبر خارجی است.

نتیجه‌گیری

طی دهه‌های اخیر بر شمار نشریاتی که مسئولیت انتشار مقاله‌ها و نوشته‌های علمی را بر عهده دارند افزوده شده است، هرچند همه آنها از ارزش و اعتبار علمی یکسانی برخوردار نیستند (نوروزی چاکلی، نورمحمدی، ۱۳۸۶، ص ۲۳). ولی با گسترش روزافزون تعداد و شمارگان نشریات علمی از یک سو و استقبال، استفاده و وابستگی وسیع جامعه علمی به آنها از سوی دیگر، موضوع انتخاب، ارزیابی، و تعیین اعتبار این منابع اهمیت دوچندان یافته است. لذا شناسایی نشریات کم‌اعتبار و نامعتبر و تفکیک آنها از نشریات با کیفیت و معتبر برای پژوهشگران، اساتید، و دانشجویان اهمیت بسزایی دارد. مسئله مجلات بی‌اعتبار و بی‌کیفیت تنها مشکل ایران نیست و به‌طور کلی در حوزه ارتباطات علمی چالشی بین‌المللی محسوب می‌شود (جمالی مهموئی و جوان‌فر، ۱۳۹۳، ص ۶۳). نویسندگان این نشریات بیشتر از کشورهای در حال توسعه به‌ویژه هند، نیجریه، افریقا، و خاورمیانه هستند (جلالیان، محبوبی،

۲۰۱۴؛ بیل ۲۰۱۲؛ ژیا^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). تعداد مجلات چاپ‌ولگر در سال‌های اخیر به‌طور فراینده‌ای در حال افزایش است. همین‌طور میزان نشر مقالاتی که توسط ایرانیان در این نشریات به چاپ رسیده، طی چند سال اخیر رشد بی‌سابقه‌ای را به‌همراه داشته است (جمالی مهموئی و جوان‌فر، ۱۳۹۳، ص ۶۲). به‌طور مثال، براساس داده‌های اسکوپوس^۲ از میان ۲۱۳۱۵۳ مقاله‌ای که از ۱۹۹۰ تا تاریخ ۴ اردیبهشت ۱۳۹۲ به اسم ایران در این پایگاه ثبت شده است، بیشترین مقاله (۱۶۴۸ مقاله) در مجله‌ای با نام *Australian Journal of Basic and Applied Science* منتشر شده است. نگاهی اجمالی به این مجله نشان می‌دهد که فاقد هرگونه اعتبار علمی است (جمالی مهموئی، ۱۳۹۲ الف).

بر خلاف پژوهش‌های قبلی که به این نتیجه رسیده بودند که فهرست اعضای تحریریه بسیاری از این مجلات نامشخص است و بسیاری از مجلات، فهرست اعضای تحریریه را در وب‌سایت نشریه قرار نمی‌دهند، از ۹۱۰ مجله مورد بررسی فقط (۹۱) مجله، یعنی حدود ۱۰ درصد، فهرست اعضای هیأت تحریریه را روی وب‌سایت قرار ندادند و اعضای تحریریه آنها نامشخص است. با این حال، یافته‌های به‌دست آمده از اعضای هیأت تحریریه مجلات مورد بررسی عموماً اطلاعات ناقص و مختصری را ارائه می‌دهند. مرتبه علمی حدود ۴۳ درصد از اعضا، وابستگی سازمانی ۱۰ درصد از اعضا، رشته تحصیلی یا حوزه موضوعی ۳۷ درصد از اعضا و کشور محل نشر حدود ۲۹ درصد از اعضا نامشخص و ناقص بود. که این یافته‌ها با پژوهش‌های فرجی‌پور لاکه (۱۳۹۳) هم‌سو است. طبق پژوهش‌های قبلی یکی از ویژگی‌های مجلات نامعتبر، داشتن هیأت تحریریه یکسان برای بیش از یک مجله ذکر شده بود؛ نتایج پژوهش حاضر نیز آن را تأیید می‌کند. در مورد هفت مجله که در پایین مشاهده می‌شود اعضای هیأت تحریریه یکسان و عیناً تکرار شده است؛ که از این میان آنها ۱۴ عضو، ایرانی هستند و در هفت مجله (جزء در شماره ۵ که یک نفر از اعضا کم شده) تکرار شده‌اند.

1. International Journal of Advanced Engineering and Nano Technology (IJAENT)
2. International Journal of Emerging Science and Engineering (IJESE)
3. International Journal of Innovative Science and Modern Engineering (IJISME)
4. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (TM)
5. International Journal of Inventive Engineering and Sciences (IJIES)
6. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)
7. International Journal of Soft Computing and Engineering

همچنین مشخص شد مرتبه علمی استاد بالاترین سهم را در همکاری با مجلات نامعتبر

به خود اختصاص داده است و حدود ۳۹ درصد پژوهشگران ایرانی همکار این مجلات

1. Xia
2. Scopus

در مرتبه استادی هستند. بعد از آن، دانشیاران و استادیاران با سهمی حدود ۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. این امر می‌تواند دلیل بر این باشد که بسیاری از اعضای هیأت علمی به‌خصوص افرادی که در مرتبه‌های پایین‌تری قرار دارند به دنبال ارتقا مرتبه علمی و کارنامه علمی خود هستند؛ که این یافته با پژوهش‌های جمالی و جوانفر (۱۳۹۳) و جمالی (۱۳۹۲) در خصوص ارتقاء رتبه و کارنامه علمی هم‌سو است. البته این نتایج به نوعی به قوانین و شرایط پذیرش عضویت تحریریه در نشریات نیز مربوط می‌شود. اندک بودن تعداد اعضای تحریریه ایرانی با مراتب علمی پایین‌تر مثل دانشجوی دکتری یا کارشناسی ارشد می‌تواند ناشی از شرایط عضویت در هیأت تحریریه باشد. به لحاظ وابستگی سازمانی پژوهشگران ایرانی همکار با مجلات نامعتبر، بیشترین سهم (۳۵ درصد) به دانشگاه‌های دولتی تعلق دارد. بعد از آن دانشگاه آزاد اسلامی و وزارت بهداشت، به ترتیب با ۲۵ و ۲۱ درصد در جایگاه‌های بعدی قرار داشتند.

در دسته‌بندی حوزه موضوعی یا رشته تحصیلی پژوهشگران ایرانی همکار با مجلات نامعتبر، علوم پزشکی با ۱۷ درصد بالاترین سهم و هنر با کمترین سهم در پایین‌ترین رده قرار داشت که به نوعی با یافته‌های جمالی و جوانفر (۱۳۹۳) هم‌سو است. بعد از آن، مهندسی و کشاورزی با حدود ۱۳ درصد و علوم انسانی با ۱۰ درصد بیشترین سهم را داشته‌اند. بنابراین، بهتر است وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌صورت مستمر و دوره‌ای فهرست مجلات نامعتبر در این حوزه را در اختیار دانشگاه‌ها و پژوهشگران قرار دهد. با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از اطلاعات نشریات نامعتبر ناقص بود و اطلاعات روشنی را ارائه نمی‌داد، این امر می‌تواند سبب ایجاد قضاوت‌های نادرست گردد، چه برای افرادی که قصد چاپ مقاله و چه برای کسانی که قصد همکاری با این مجلات را دارند.

مآخذ

- ابویی اردکانی، محمد؛ میرزایی، آیت‌الله؛ و شیخ‌شعاعی، فاطمه (۱۳۹۱). فرایند داوری مقالات در مجلات علمی ایران. *پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۸ (۲)، ۳۰۵-۳۴۶.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا؛ و جوان‌فر، سارا (۱۳۹۳). انتشار مقاله‌های ایرانی در نشریه‌های نامعتبر: انگیزه‌ها و رویکرد نویسندگان. *رهیافت*، ۵۶ (۲ و ۱)، ۱-۱۶.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا (۱۳۹۲). الف، ۱۶ اردیبهشت). *فهرست نشریات نامعتبر. لیزنا*، ۱۲۹. بازیابی ۲۵ تیر ۱۳۹۵ از <http://www.lisna.ir/Note/12007>.
- جمالی مهموئی، حمیدرضا (۱۳۹۲). ب، ۱۵ مهر). *دسترسی آزاد و زوال کیفیت در نشر مجله‌ها. لیزنا*، ۱۵۱. بازیابی شده در ۲۵ تیر ۱۳۹۵ از <http://www.lisna.ir/Note/13261>.

جمالی مهمویی، حمیدرضا؛ جشیمره‌نژادی، فرانگیس؛ و علیمحمدی، داریوش (زودآیند). مشارکت دانشگاهیان ایران در مجله‌های ناشران چپ‌اولگر در سال ۲۰۱۵. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*. بازیابی ۲۰ آذر ۱۳۹۵ از http://nastinfor.nlai.ir/?_action=article&kw=275&_kw=%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86. فرجی‌پورلاکه، اعظم (۱۳۹۳). شناسایی ویژگی‌های مشترک مجله‌های نامعتبر و تحلیل وضعیت انتشار مقالات ایرانی در آن‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران. محسنی، منوچهر (۱۳۷۹). بررسی ویژگی‌ها و مسائل مجلات علمی - تخصصی ایران. رهیافت، ۲۳ (۳)، ۴۱-۲۷

منصوریان، یزدان (۱۳۸۹). مبانی نگارش علمی. تهران: کتابدار.

نوروزی‌چاکلی، عبدالرضا؛ و نورمحمدی، حمزه‌علی (۱۳۸۶). وضعیت تولیدات علمی ایران و کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶، بر اساس آمار مؤسسه اطلاعات علمی (ISI) (با همکاری علی اعتمادی فرد، اسماعیل وزیری). تهران: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.

Beall, J. (2013). Beall's list: Potential, possible, or probable predatory scholarly open-access publishers. *Scholarly Open Access*. Retrieved August 9, 2015, from <http://scholarlyoa.com/publishers>.

Beall, J. (2012). Criteria for determining predatory open-access publishers (2nd ed.). *Scholarly Open Access*. Retrieved August 9, 2015, from <http://scholarlyoa.com/2012/11/30/criteria-for-determining-predatory-open-access-publishers-2nd-edition>.

Jalalian, M. (2014). Hijacked journal list: List of hijacked journals and fake publishers. *Scholarly Open Access*. Retrieved November 10, 2015, from <http://scholarlyoa.com/other-pages/hijacked-journals>.

Jalalian, M., & Mahboobi, H. (2014). Hijacked journals and predatory publishers: Is there a need to re-think how to assess the quality of academic research?. *Walailak Journal of Science & Technology*, 11 (5), 389-394.

Esf, M. H., Wongwises, S., Asadi, A., & Akbari, M. (2014). Fake journals: Their features and some viable ways to distinguishing them. *Science & Engineering Ethics*, 21 (4), 821-824.

Tin, L., Ivana, B., Biljana, B., Ljubica, I. B., Dragan, M., & Dušan, S. (2014). Predatory and fake scientific journals/ publishers—a global outbreak with rising trend: a

review. *Geographica Pannonica*, 18 (3), 69-81.

Xia, J., Harmon, J. L., Connolly, K. G., Donnelly, R. M., Anderson, M. R., & Howard, H. A. (2014). Who publishes in “peridatory” journals? *Journal of the Association for Information Science and Technology*. Retrieved November 14, 2014, from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.23265/abstract?campaign=wolearlyview>.

استناد به این مقاله:

اصنافی، امیررضا؛ پورحسین، راضیه؛ و امیدنی، مریم (۱۳۹۶). میزان همکاری پژوهشگران ایرانی در نشریات علمی نامعتبر. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۸ (۳)، ۹۳-۱۰۵.